

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۸/۱۲

تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۱۰/۲۹

صفحات: ۲۰۱ - ۲۲۲

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل طاهر حیدرزاده

دانشجوی دکتری روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

رحمت حاجی مینه*

استادیار روابط بین الملل، گروه ارتباطات و علوم اجتماعی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

پیوستن به سازمان تجارت جهانی، بازار رقابتی را پیش روی تولیدکنندگان ایرانی می‌گشاید که از طریق آن می‌توانند توانمندی‌های خویش را جهانی سازند. چنانچه کشوری به عضویت سازمان تجارت جهانی که متولی اصلی تجارت آزادانه و تحرک کامل کالاها و خدمات در سطح جهان است، درنیايد، عملاً قادر به رقابت در بازارهای جهانی نخواهد بود. از حقوق رقابت بین الملل نیز به عنوان یکی از ضروریات و عوامل موثر در توفیق نظام‌های اقتصاد بازار آزاد یاد می‌شود. اگر در میان فعالان عرصه تولید و توزیع، رقابت سالم حاکم باشد، کارایی اقتصادی به بار آمده و رفاه عمومی افزایش می‌یابد و نقض قواعد حقوق رقابت بین الملل اثرات سوء بر کارایی اقتصادی، وارد می‌سازد. از این رو، نظام‌های حقوقی با طراحی سازوکارهای قانونی درصدد مقابله با اعمال ضدرقابتی و جبران خسارت ناشی از آن هستند. هدف از انجام این پژوهش، بررسی روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل است. این پژوهش با طرح این سوال که روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل با چه چالش‌هایی مواجه است، با روش توصیفی-تحلیلی به ارزیابی این فرضیه می‌پردازد که از منظر حقوق رقابت بین الملل، ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی بایستی در زمینه قوانین و مقررات، زیرساخت‌های صنعتی و اقتصادی، تولید باکیفیت جهانی، فضای کسب و کار، نظام بانکی و گمرکی و خصوصی‌سازی اصلاحاتی انجام دهد. یافته‌های تحقیق نیز حکایت از اثبات این موضوع دارد.

واژگان کلیدی: ایران، سازمان تجارت جهانی، خصوصی‌سازی، بازار رقابتی، حقوق رقابت بین الملل.

مقدمه

سازمان جهانی تجارت نهادی بین‌المللی است که قواعد تجارت بین‌الملل را مشخص می‌کند. این سازمان از ابتدا تلاش کرده با افزایش تعداد اعضا، تجارت آزاد را در جهان بهبود بخشد. تقریباً دو سوم اعضا سازمان جهانی تجارت را کشورهای در حال توسعه تشکیل می‌دهند که تجارت بین‌الملل را راهی برای پیشرفت و توسعه خود می‌دانند و نقش مهمی را در این سازمان بازی می‌کنند. این کشورها به علت تعداد زیادشان در اقتصاد بین‌الملل تاثیرگذارند. سازمان جهانی تجارت نیز با ایجاد قواعد خاص و انعطاف‌های ویژه‌ای که در موافقت‌نامه تاسیس سازمان و موافقت‌نامه‌های مختلف برای آن‌ها در نظر گرفته، حضور بیشتر کشورهای در حال توسعه و کشورهای با کمترین میزان توسعه‌یافتگی در جامعه بازرگانی جهانی را تشویق می‌کند. این قواعد موجب می‌شود که تا حدودی میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه توازن ایجاد شود و منافع کشورهای در حال توسعه بیشتر در نظر گرفته شود. اگرچه عضویت در این سازمان مزایایی را برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای با کمترین میزان توسعه‌یافتگی در بر دارد، اما این تنها یک روی سکه است. این کشورها با عضویت در سازمان، با چالش‌هایی مواجه می‌شوند که ممکن است خود به عاملی بازدارنده برای آزادی تجارت بدل شود. جمهوری اسلامی ایران نیز از جمله کشورهایی است که همانند سایر اقتصادهای ملی خواسته یا ناخواسته به سمت اقتصاد جهانی رانده می‌شود. عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) قبل از هر چیزی نیازمند بکارگیری سیاست‌های گسترده آزادسازی تجاری و تولیدی و تغییرات قابل توجهی در قوانین و مقررات اقتصادی است که این تغییرات می‌تواند تاثیر گسترده‌ای بر اقتصاد کشور و امنیت اقتصادی داشته باشند. همان‌طور که رقابت بازرگانی سالم می‌تواند به شکوفایی اقتصادی منجر شود، انحراف در عرضه رقابت نیز موجب بروز اختلال در بازار می‌شود. انحصارگری، احتکار، تخریب رقبا، سوءاستفاده از زحمات دیگران، سوءاستفاده از شهرت تجاری رقیب، ارائه کالاهای بی‌کیفیت تحت عنوان کالای درجه یک، گمراه کردن مصرف‌کنندگان و تبانی برای تغییر قیمت‌ها تنها نمونه‌هایی از اعمال خلاف رقابت است که با فقدان قوانین کنترل‌کننده قابل‌پیش‌بینی است. در این راستا، حقوق رقابت ابزاری مناسب برای حمایت از رقابت در بازار به شمار می‌رود. حقوق رقابت بین‌الملل موجب افزایش همکاری‌های بین‌المللی می‌شود و رفاه عمومی را افزایش می‌دهد حال سوال اصلی به این صورت مطرح می‌شود که از منظر حقوق رقابت بین‌الملل، ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی با چه چالش‌هایی مواجه است؟ فرضیه این پژوهش این است که از منظر حقوق رقابت بین‌الملل، ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی بایستی تلاش‌های فراوانی در زمینه اصلاح قوانین و

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل

مقررات، زیرساخت‌های صنعتی و اقتصادی، تولید باکیفیت جهانی، فضای کسب‌وکار، نظام بانکی و گمرکی و خصوصی‌سازی انجام دهد. مقالات متعددی در زمینه حقوق رقابت بین‌الملل و سازمان تجارت جهانی منتشر شده است، اما هر کدام بصورت پراکنده به این موضوع پرداخته‌اند و مقالات محدودی بصورت منسجم در این زمینه به چاپ رسیده است. مهم‌ترین مانع برای این پژوهش، عدم دسترسی به مقالات مرتبط و نبودن مقالات تخصصی در این زمینه است. مقاله حاضر به روش توصیفی-تحلیلی بصورت بسیار منسجم و شفاف به بررسی روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل پرداخته است. که ابتدا پیشینه حقوق رقابت، پیشینه سازمان تجارت جهانی، دکترین اثرگذاری حقوق رقابت، آزادی تجارت و رقابت، سازمان تجارت جهانی و حقوق رقابت بین‌الملل، فرایند عضویت در سازمان تجارت جهانی، اصول و اهداف، حل‌وفصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی، ایران و عضویت در سازمان، و در ادامه، پیشنهادات موجود برای طرح حقوق رقابت در سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بیان مسله

از زمان پیدایش سازمان تجارت جهانی، همواره الحاق و پیوستن کشورها و دولت‌ها به این سازمان از مسایل مهم و قابل توجه بوده است. به خصوص که پیوستن به این سازمان از دهه ۱۹۷۰ که جهان شاهد جهانی‌شدن بوده، بر ابعاد آن افزوده شده است. به عبارت دیگر، از آنجایی که فرایند جهانی‌شدن معمولاً چهار حوزه فنی و صنعتی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را مورد مطالعه قرار می‌دهد، پیوستن و الحاق دولت‌ها و کشورها به اصلی‌ترین دغدغه تبدیل شده است. به این ترتیب، مسئله الحاق کشورها به سازمان تجارت جهانی متضمن شرایط و استلزاماتی است که سازمان تجارت جهانی اجرایی‌سازی آن را اصلی مسلم دانسته است. از طرفی دیگر، نظر به آن که اغلب کشورهای در حال توسعه که تحت تاثیر امواج جهانی‌شدن و پذیرش آن بودند، ایران هم به عنوان یک کشور در حال توسعه تلاش داشت که به سازمان تجارت جهانی بپیوندد، اما درگیر موانعی در حیطه‌های ساختاری و کارگزاری است. این موانع عرصه‌هایی چون زیرساخت‌های صنعتی و اقتصادی، تولید باکیفیت جهانی، فضای کسب‌وکار، نظام بانکی، نظام گمرکی، تعیین تکلیف قیمت ثابت در سیاست و خصوصی‌سازی واقعی را در بر می‌گیرد. تردیدی نیست که رفع موانع مذکور از سوی ایران، مسیرش برای الحاق به سازمان تجارت جهانی را هموار خواهد کرد. لذا، نظر به ضرورت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی در طراحی چارچوبی نظری و تئوریک ضروری به نظر می‌رسد. این طراحی باید شرایطی را تمهید نماید که مسیر الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی همواره و آسان شود. آنچه در این میان می‌تواند به

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —

عنوان عامل شتاب‌زا مسیر ایران را در الحاق به سازمان تجارت جهانی هموار کند، حضور در تولید کلاس جهانی و بازرنگری در قوانین می‌باشد. راهکارهای الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و رفع چالش‌ها و موانع با رویکرد تولید در کلاس جهانی و بازرنگری در قوانین نشان می‌دهد که تبیین همه‌جانبه تمامی عوامل الحاق با توجه به اهمیت موضوع، مورد غفلت واقع شده است. در واقع، رویکردهای تقلیل‌گرایانه، تک‌سببی و عدم وجود ارتباط منطقی میان متغیرهای امر الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی سبب شده که آن‌گونه که باید و شاید حق مطلب ادا نگردد. لذا، واکاوی و تشریح همه‌جانبه شناسایی چالش‌ها و راهکارهای الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل در بدایت امر، نشانه‌ای بر اهمیت پژوهش می‌باشد.

۱- پیشینه حقوق رقابت

در قرون اخیر، نخستین بار در ایالات متحده آمریکا با اقدامات ضد رقابتی مخالفت شد و این قبیل مقررات از این کشور گسترش یافت؛ یعنی در اواخر قرن نوزدهم، ظهور و گسترش صنایع جدیدی نظیر راه‌آهن، حمل‌ونقل دریایی، صنایع نفتی و فولاد، تحولاتی عظیم در ساختار نهادهای اقتصادی ایالات متحده به وجود آورد که نظم پیشرفته حقوق خصوصی قادر به حل معضلات و نابسامانی‌های اجتماعی ناشی از آن نبود و بدین ترتیب، دولت با استفاده از ابزارهای حقوق عمومی درصدد کنترل اوضاع برآمد. بدین سان، در نخستین گام در سال ۱۸۹۰ میلادی «قانون ضد انحصار شرمن» و در ادامه، قوانین بسیار دیگری از جمله قانون «کلایتون» و «رابینسون پتمن» برای مقابله با انحصار به تصویب رسیدند و مجموعه حقوق رقابت ایالات متحده آمریکا را شکل دادند. پس از ایالات متحده آمریکا، کشور ژاپن به عنوان دومین کشور جهان در آوریل سال ۱۹۴۷ میلادی، اولین قانون ضد انحصار را تحت همین عنوان تصویب نمود. در سال ۱۹۵۷ میلادی نیز، قوانین ضد انحصار در اتحادیه اروپا در قالب عهدنامه رم به تصویب امضاءکنندگان آن پیمان رسید و متعاقب آن در هر یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا قوانین حمایت از رقابت آزاد به تصویب رسید که در این میان، کشور آلمان با تصویب قانون مقابله با موانع رقابت در سال ۱۹۵۸ میلادی پیشتاز کشورهای عضو اتحادیه اروپا بوده است. تحول و توسعه حقوق رقابت در سطح جهان از سال ۱۹۸۰ میلادی آغاز شده است و امروزه در بیش از نیمی از کشورهای قاره آفریقا، اکثر کشورهای قاره آمریکا، آسیا و اقیانوسیه و تقریباً در تمامی کشورهای اروپایی حقوق رقابت در قالب قوانین رقابت به تصویب مجالس قانون‌گذاری رسیده است (منصوریان، ۱۳۹۴: ۱۱-۱۲).

۲- روند تکامل سازمان تجارت جهانی (WTO)

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل

پس از عدم توفیق در تشکیل سازمان تجارت بین‌المللی (ITO) در سال ۱۹۴۷ و سازمان همکاری‌های تجاری (OCT) در سال ۱۹۵۵، دیدگاه‌هایی مبنی بر تاسیس سازمان تجارت جهانی مجدداً با شروع مذاکرات دور اروگوئه در سال ۱۹۸۶ مطرح شد. تا این که در سال ۱۹۹۱، پیشنهاد تشکیل نهادی به نام سازمان تجارت چندجانبه جهانی (WTO) از سوی کشورهای کانادا، اتحادیه اروپا و مکزیک به دور اروگوئه ارائه شد که با مخالفت شدید کشور آمریکا مواجه گردید، اما به دلیل پافشاری سایر اعضای گات، در روزهای پایانی مذاکرات دور اروگوئه، تاسیس سازمان تجارت جهانی مورد توافق اکثریت اعضا قرار گرفت و نهایتاً، کشور آمریکا نیز رسماً تشکیل این نهاد را پذیرفت و مقرر شد که از اول ژانویه ۱۹۹۵، سازمان تجارت جهانی کار خود را آغاز کند و مدت ۲ سال نیز برای کشورهای عضو گات که سند نهایی دور اروگوئه را امضا کرده بودند، در نظر گرفته شد تا شرایط الحاق خود به سازمان تجارت جهانی را فراهم آورند. سازمان تجارت جهانی، سازمانی است که برای گسترش تجارت خارجی در سطح بین‌الملل به وجود آمد. البته، سازمان تجارت جهانی، سازمان جدیدی نبود. قبل از آن، سازمانی تحت عنوان «توافقنامه عمومی تعرفه و تجارت» (گات) با اختیارات کمتری وجود داشت. نمایندگان ۲۲ کشور جهان در سال ۱۹۷۴ میلادی در شهر ژنو سوئیس، با امضای مفاد موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت، در حقیقت، به تفاهمی کلی درباره ایجاد تسهیلات برای مبادله تجاری میان خود برآمدند. این موافقت‌نامه، توافقی چندجانبه میان کشورهای امضاءکننده پیمان بود که خواستار ایجاد تسهیلاتی بیشتر برای مبادلات آزاد و فارغ از محدودیت‌های سنگین گمرکی میان خود بودند.

نگرانی رو به رشدی درباره مسیری که جهانی‌شدن در زمان حاضر می‌پیماید، وجود دارد. امتیازها برای بسیاری، در فاصله بعیدی قرار دارند. فساد گسترده شده است. از جمله قوانین منصفانه‌تر در زمینه تجارت بین‌المللی، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی و مهاجرت و بسیج منابع بین‌المللی برای افزایش ظرفیت‌های کشورها برای رسیدن به اهداف اعلامیه هزاره سران (کاهش شمار فقرا به نصف تا سال ۲۰۱۵) باید مورد توجه قرار گیرند. روند کنونی جهانی‌شدن پیامدهای نامتوازی را هم در داخل کشورها و هم در میان کشورها آفریده است. ثروت ایجاد شده است، اما بسیاری از کشورها و مردم سهمی از مزایای آن ندارند. مردم کشورهای جهان سوم در جهانی زندگی می‌کنند که به شدت در برابر تغییراتی که نمی‌توانند آن را کنترل کنند، آسیب‌پذیر هستند و این آسیب‌پذیری همچنان رو به افزایش است. نهادهای قدرتمند در پی عضویت در سازمان هستند و آن را گریزناپذیر می‌پندارند. به دلیل ساختار اقتصادی و وضعیت تجارت خارجی کشورمان در مقایسه با سایر کشورها، طرح عضویت در این سازمان نگرانی‌ها و امیدهایی نسبت به اقتصاد ایران به وجود آورده است.

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —

برخی عنوان می‌دارند که همین که آمریکا مخالف عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی است، خود گواهی بر مفید بودن آن برای اقتصاد ایران می‌باشد. اما برخی دیگر با ابراز نگرانی نسبت به وضعیت صنایع و کشاورزی و ...، رویکرد بدبینانه‌ای نسبت به این مسئله دارند و عنوان می‌دارند که در کشوری که حدود ۸۰ درصد اقتصاد آن دولتی است و بهره‌وری در سطح پایینی قرار دارد، بدون اصلاح این اقتصاد، عضو شدن در سازمان تجارت جهانی به معنای نابودی اقتصاد کشور می‌باشد. بنابراین، اصلاحات سیستم بانکی، خدمات مالی، بیمه، بورس کشور و ... جهت انطباق با استانداردهای جهانی، از اقدامات اولیه برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی تعبیر می‌شود.

۳- دکتربین اثرگذاری و حقوق رقابت

جهانی‌شدن اقتصاد مسائل نوینی را به وجود آورده است که انتظام بخشیدن به آن‌ها، موضوع حقوق بین‌الملل است. ضرورت انتظام بخشیدن به فعالیت شرکت‌های فراملی در رابطه با مصرف‌کننده و منافع اقتصادی دولت‌ها موجب شده حقوق رقابت پا به عرصه‌ی وجود بگذارد. اصل اساسی در این حقوق، وجود بستر مناسب برای فعالیت اقتصادی سرمایه‌گذاران است تا بازیگران اقتصادی بتوانند بدون هراس از اقدامات متخلفانه‌ی داخلی و خارجی، به فروش کالا یا خدمات خود اقدام نمایند. به همین دلیل، حقوق رقابت بین‌الملل مورد توجه قرار گرفته است (حاجی‌مین و حیدرزاده، ۱۳۹۸). حقوق رقابت را باید مجموعه ضوابطی دانست که مبتنی بر مبانی بازار آزاد، روابط فعالان تجاری را با یکدیگر و مصرف‌کنندگان تنظیم می‌کند؛ به گونه‌ای که انحصار یا سوءاستفاده‌هایی از وضعیت اقتصادی مسلط شکل نگیرد (perez, ۲۰۱۶: ۱۰) منظور از «حقوق رقابت بین‌الملل» مجموعه ضوابطی است که تحقق رقابت در تجارت بین‌الملل را بررسی می‌کند. به دیگر سخن، موضوع این رشته از حقوق، تحلیل و تبیین چگونگی شکل‌گیری رقابت بین فعالان در عرصه‌ی تجارت بین‌الملل است. در حقوق رقابت بین‌الملل تلاش می‌شود رفتارهای ضدرقابتی که مانعی به منظور توسعه و رونق تجارت بین‌الملل محسوب می‌شوند، شناسایی و علاوه بر ارائه راهکار مؤثر برای مقابله با آن‌ها، معیارهای رقابتی بودن تجارت در عرصه فرامرزی تبیین شوند (Evenett, ۲۰۰۰: ۱۵). با وجود اختلاف‌نظر در این زمینه می‌توان پذیرفت تجارت بین‌الملل دربرگیرنده آن نوع از روابط بازرگانی است که به بیش از یک کشور مرتبط می‌شود (شیروی، ۱۳۸۹: ۲۱).

۴- سازمان تجارت جهانی و حقوق رقابت بین‌الملل

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل ◇

فرایند جهانی‌شدن امروز در سطح بین‌الملل به طور جدی از جانب سازمان ملل متحد و سازمان‌های تخصصی وابسته به آن مورد حمایت قرار گرفته و به پیش برده می‌شود. در بعد اقتصادی جهانی‌سازی، به طور مشخص می‌توان مشاهده نمود که سه سازمان بین‌المللی صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و سازمان تجارت جهانی به عنوان سازمان‌های تخصصی در حیطه اقتصاد، سیاست‌هایی را در پیش گرفته‌اند که کاملاً در راستای جهانی کردن اقتصاد قرار دارند و چون این سازمان‌ها به نوعی نقش هماهنگ‌کننده اقتصاد جهانی را برعهده دارند، لذا با استفاده از ابزارهایی که در اختیارشان قرار دارد، کشورهای مختلف جهان و به ویژه کشورهای در حال توسعه را به سمت سیاست‌هایی که در پیش گرفته‌اند، سوق می‌دهند و کشوری که در راستای این سیاست‌ها حرکت نکند، به انحای مختلف تحت فشار قرار می‌گیرد. به بیان دیگر، عملکرد سازمان‌های مذکور نوعی اجبار را برای حضور اقتصادهای ملی در فرایند اقتصاد جهانی باعث می‌شود و هر کشوری که بنا به هر دلیل آمادگی حضور در این فرایند را نداشته باشد، خود را در مسیر انزوا می‌بیند. به عنوان مثال، اگر کشوری به عضویت سازمان تجارت جهانی - که متولی اصلی تجارت آزادانه و تحرک کامل کالاها و خدمات در سطح جهان است - درنیاید، عملاً قادر به رقابت صادراتی و حضور موفق در بازارهای جهانی نخواهد بود. از طرف دیگر، ممکن است عضویت این کشور در سازمان مذکور منجر به از میان رفتن بسیاری از صنایع نوپا در این کشور شود و همین تناقض، کشور مذکور را به شدت تحت فشار قرار می‌دهد.

همان‌گونه که با افزایش روابط اقتصادی و تجاری بین کشورها در قرن بیستم، موضوعات مربوط به رقابت در تجارت بین کشورها نیز اهمیت فراوانی یافت. برخلاف حقوق داخلی که در قلمرو سرزمینی یک دولت خاص شکل می‌گیرد، حقوق رقابت بین‌الملل صحنه تعامل و گاه تقابل چندین کشور است که هر یک در پی حمایت منافع داخلی و رشد بازار خود هستند. فرایند سریع جهانی‌شدن جنبه‌های بین‌المللی حقوق رقابت را نیز افزایش داده است. امروزه، وضعیت اقتصادی کشورها تنها تحت تاثیر نظام داخلی تصمیم‌سازی آن کشور نیست، بلکه به واسطه رشد روزافزون تبادلات اقتصادی و تجاری و درهم‌تنیدگی زنجیره روابط، ضروری است ساختاری بین‌المللی ایجاد شود تا به شکل ضابطه‌مند از بروز خلل در چرخه‌ی عرضه و تقاضا در بازارهای بین‌المللی جلوگیری شود. حقوق رقابت به عنوان شاخه‌ی نوین حقوقی مدت‌هاست که مباحث بین‌رشته‌ای جذاب و پردامنه‌ای میان حقوق و اقتصاددانان برانگیخته است. منظور از حقوق رقابت بین‌الملل مجموعه ضوابطی است که تحقق رقابت در تجارت بین‌الملل را بررسی می‌کند. اصل اساسی در این حقوق، وجود بستر مناسب برای فعالیت اقتصادی سرمایه‌گذاران است تا بازیگران اقتصادی بتوانند بدون هراس از اقدامات متخلفانه‌ی داخلی و خارجی، به فروش کالا یا خدمات خود اقدام نمایند. وجود قوانین و مقررات تسهیل‌کننده رقابت و ضدانحصار از مهم‌ترین

♦ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
شرایط لازم برای تحقق اقتصاد رقابتی مبتنی بر بازار است. تدوین و تنظیم ضوابط مذکور رسالت اصلی حقوق رقابت است.

انجام فعالیت‌های اقتصادی در اقتصاد جهانی شده بدون توجه به قوانین رقابتی امکان‌پذیر نبوده، به طوری که عدم توجه به مقررات رقابتی علاوه بر ایجاد قدرتهای انحصاری اقتصادی، به شیوع اختلافات قضایی ناشی از اجرای فراسرزمینی همان مقررات نیز منتهی می‌شود. به همین منظور، امروزه نه تنها اکثریت قریب به اتفاق کشورهای موثر در اقتصاد جهانی دارای حقوق رقابت ملی می‌باشند، بلکه در اثر توصیه‌ها و الزامات ناگزیر به تدوین موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه نیز در این زمینه‌ها اقدام نموده‌اند.

مشکلات حاصل از تفاوت بین نظام‌های حقوقی مختلف در عرصه تجارت بین‌الملل، بسیاری را به این عقیده کرده است که راه‌حل نهایی برون‌رفت از این وضعیت، تلاش برای افزایش مشابهت‌ها و نقاط اشتراک نظام‌های حقوقی است که در این میان، دو اصطلاح یکسان‌سازی و هماهنگ‌سازی مطرح شده است. یکسان‌سازی فرایند از بین بردن کلیه تفاوت‌ها میان دو یا چند نظام حقوقی در موضوع موردنظر است، در حالی که هماهنگ‌سازی مبتنی بر افزایش مشابهت آن‌هاست. امروز پذیرفته شده است که هماهنگ‌سازی حقوقی با ماهیت روابط بین‌المللی تجارت همسوی بیشتری داشته و در عین حال، از قابلیت تحقق بیشتری برخوردار است. هماهنگ‌سازی به منزله اصلی‌ترین راهکار شکل‌گیری حقوق رقابت بین‌الملل پذیرفته شده است. در ایران، قانون اصلاح قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی که از مهم‌ترین قواعدی که از قانون رقابت به آن اشاره شده است، می‌توان به ممنوعیت تبعیض در شرایط معامله، ممنوعیت مداخله در فعالیت رقابتی تجاری، ممنوعیت تثبیت قیمت‌ها، فروش اجباری، ممنوعیت کسب اطلاعات به صورت غیرمجاز و ممنوعیت سواستفاده از وضعیت اقتصادی مسلط را نام برد.

۵- تفاوت عضویت در WTO با دیگر سازمان‌های بین‌المللی

عضویت در سازمان تجارت جهانی فرآیندی پیچیده و طولانی دارد و با عضویت در دیگر سازمان‌های بین‌المللی به کلی متفاوت است. الحاق به این سازمان اساساً طی یک فرایند مذاکره صورت می‌گیرد: به این معنا که کشور متقاضی عضویت، در قالب مذاکرات دوجانبه و چندجانبه باید با گروه کاری به توافق برسد. به عبارت دیگر، برای عضویت در سازمان تجارت جهانی معیار مشخصی وجود ندارد که هر کشور با رعایت این معیارها خودبه‌خود به عضویت پذیرفته شود. (امیدبخش، ۱۳۷۹: ۱۹۳) برای نمونه، می‌توان فرآیند الحاق چین به سازمان تجارت جهانی را مورد توجه قرار داد که این کشور پس از ۱۵ سال مذاکره توانست به عضویت این سازمان در

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل ◇

آید. ماده ۱۲ موافقت نامه تاسیس سازمان تجارت جهانی که مربوط به چگونگی پیوستن کشورها به این سازمان است، تصریح می نماید که الحاق هر کشور باید بر اساس شرایط مورد توافق دولت متقاضی و سازمان باشد و شرایط مورد توافق هم امری است که طی مذاکرات روشن می شود. در واقع، مذاکرات آغاز فرآیندی است که در نهایت، منجر به عقد یک قرارداد بین دولت متقاضی و سازمان می گردد و کلیه مواد و بندهای این قرارداد مبتنی بر مذاکره و بر اساس توافق تعیین می گردد. (امیدبخش، ۱۳۷۹: ۱۹۴)

۶- فرایند عضویت در سازمان تجارت جهانی

طبق رویه معمول و بر اساس ماده ۱۲ موافقت نامه تاسیس سازمان، برای این که کشوری بتواند به عضویت برآید، باید دو کار مهم انجام دهد: ۱- در مورد شرایط الحاق، با سازمان به توافق برسد. ۲- علاوه بر موافقت نامه تاسیس سازمان، تمام موافقت نامه های چندجانبه ضمیمه آن را نیز بپذیرد. برای تحقق الحاق، مراحلی باید طی شود که عبارتند از:

۶-۱- ارائه درخواست عضویت از سوی کشور متقاضی به دبیرخانه سازمان

دولت متقاضی با ارسال نامه ای به دبیرکل، درخواست رسمی عضویت را مطرح می کند. این درخواست ممکن است در بردارنده دلایلی باشد که به موجب آن، کشور مزبور تقاضای عضویت در سازمان را مطرح کرده باشد و یا ممکن است به پیشرفت های آن کشور در جهت هماهنگی و ادغام در اقتصاد جهانی و فراهم کردن مقدمات الحاق به سازمان تجارت جهانی اشاره نموده باشد. (شیروی، ۱۳۷۹: ۹)

۶-۲- تشکیل گروه کاری از سوی سازمان

پس از این که تقاضای عضویت به دبیرخانه سازمان رسید، دبیرکل تقاضای عضویت را به اطلاع شورای عمومی می رساند. چنانچه شورای عمومی قانع شود که کشور متقاضی در درخواست خود جدی است و برای عضویت در سازمان آمادگی کامل دارد و تقاضای کشور مزبور را بپذیرد، به تشکیل گروه کاری اقدام می نماید. این گروه متشکل از یک رئیس و نمایندگان کشورهای عمده تجاری و نمایندگان کشورهای است که منافعی در ارتباط با عضویت در کشور مزبور دارند. وظیفه این گروه و رسیدگی به تقاضای عضویت، اداره و سازماندهی مذاکرات آینده در مورد الحاق و تهیه پروتکل الحاقی است. این گروه همچنین موظف است گزارشی از سیاست ها، تدابیر و عملکرد اقتصادی و تجاری کشور متقاضی تهیه و ارائه نماید. تمام کشورهای عضو سازمان که علاقه مند به مذاکره با کشور متقاضی هستند، می توانند در این گروه عضویت

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
داشته باشند. (شیروی، ۱۳۷۹: ۹)

۶-۳- تهیه گزارش در مورد تدابیر و سیاست‌های تجاری خارجی

پس از ارائه تقاضا، کشور متقاضی باید گزارشی در مورد سیاست‌ها و مقررات جاری خود تهیه کرده و به گروه کاری تقدیم نماید. این گزارش باید منعکس‌کننده سیاست‌ها، مقررات و تدابیری باشد که کشور متقاضی در زمینه تجارت خارجی در پیش گرفته و در بردارنده این موارد باشد: جزئیات مربوط به تعرفه‌های گمرکی، موانع تجاری غیرتعرفه‌ای، مقررات صادرات و واردات، مقررات مربوط به تجارت خدمات و شیوه حمایت از مالکیت معنوی، و تدابیر اتخاذ شده برای آزادسازی تجاری. هرچه این گزارش دارای شفافیت بیشتری باشد، امکان دستیابی به موفقیت در مذاکرات مربوط به الحاق بیشتر است. (شیروی، ۱۳۷۹: ۱۰)

۶-۴- پاسخ‌گویی به سوالات مطرح شده از سوی اعضا

پس از این که گروه کاری گزارش بالا را در زمینه سیاست‌ها و تدابیر و مقررات تجاری کشور متقاضی دریافت کرد، آن را به تعداد اعضای سازمان تکثیر کرده و در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. این کار به کشورهای عضو فرصت می‌دهد تا سوالات خود را در مورد رژیم تجاری کشور متقاضی مطرح کنند. گروه کاری باید این سوالات را جمع‌بندی و تنظیم کرده و به کشور متقاضی ارائه دهد و کشور متقاضی باید به سوالات پاسخ کتبی دهد.

۶-۵- تشکیل جلسات بررسی

به منظور بررسی و تحلیل سوال‌ها و مسائلی که در مورد گزارش کشور متقاضی و یا مذاکرات الحاق به وجود آمده، گروه کاری تشکیل جلسه می‌دهد. به طور معمول، رئیس گروه در هر سال، برگزاری دو تا چهار جلسه را برنامه‌ریزی می‌کند. و به درخواست کشور متقاضی ممکن است جلسات فوق‌العاده‌ای نیز ترتیب دهد. هدف از تشکیل جلسات، بررسی سیاست تجاری خارجی کشور متقاضی و یا حل مشکلی است که طی مذاکرات الحاق پیش آمده است.

۶-۶- مذاکرات چندجانبه و دوجانبه با کشورهای اصلی و مهم تجاری

زمانی که گروه کاری مشغول تجزیه و تحلیل سیاست‌ها و عملکردهای تجاری کشور متقاضی است، کشورهای عضو که در این رابطه ذینفع هستند، ممکن است تحت نظارت گروه کاری با کشور متقاضی وارد مذاکره دوجانبه یا چندجانبه شوند. مذاکرات دوجانبه ممکن است با کشورهای عمده تجاری باشد. این مذاکرات بیشتر درباره کاهش تعرفه‌های گمرکی توسط کشور

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل ◇
متقاضی است. کشورهای عضو معمولاً بدون گرفتن امتیازات لازم، حاضر نمی‌شوند به کشور متقاضی عضویت اجازه دهند از کاهش تعرفه‌ها و دیگر تسهیلات بهره‌مند شوند. دو توجیه برای چنین درخواستی وجود دارد: اولاً، با توجه به مقررات سازمان، به محض این که کشوری به سازمان ملحق شود، آن کشور از کلیه تخفیفات و تسهیلاتی که کشورهای عضو در طول سالیان دراز به دست آورده‌اند، بهره‌مند می‌شود. ثانیاً، مذاکرات مربوط به کاهش تعرفه‌ها معمولاً متقابل و بر اساس دادوستد انجام گرفته و هر کشوری تعرفه‌های خود را به ازای کاهش تعرفه‌ها از سوی دیگران، کاهش داده است. بنابراین، کشوری که می‌خواهد با الحاق به این سازمان از امتیازات و کاهش تعرفه‌های به دست آمده بهره‌مند شود، باید در مقابل امتیازاتی را برای کشورهای عضو در نظر بگیرد.

۶-۷- رای گیری

بعد از این که بررسی و تجزیه و تحلیل سیاست‌ها و تدابیر جاری کشور متقاضی توسط گروه کاری پایان پذیرفت و مذاکرات در مورد کاهش تعرفه‌ها و برقراری امتیازات در قالب جدول امتیازات انجام گرفت، سازمان تصمیم می‌گیرد که آیا عضویت کشور متقاضی را قبول کند یا نه. به این منظور، کنفرانس وزیران که هر دو سال یکبار تشکیل جلسه می‌دهد، باید با اکثریت دو سوم اعضا رای دهد. اما رویه متعارف که سال‌ها در گات معمول بوده و هنوز هم در عمل از بین نرفته، رسیدن به یک توافق جمعی است. از این رو، کشور متقاضی باید رضایت طرف‌های عمده تجاری مثل آمریکا، اتحادیه اروپا و ژاپن را جلب کند و نباید با وجود اکثریت دو سوم، از رویه عملی سازمان غافل گردد.

۶-۸- تنظیم پروتکل الحاقی

در صورتی که عضویت کشور متقاضی پذیرفته شود، یک پروتکل الحاقی باید مورد مذاکره قرار گیرد. این پروتکل در بردارنده تعهدات و شرایطی است که برای عضویت و الحاق آن کشور در نظر گرفته شده است. پس از تنظیم، پروتکل برای امضاء به کشور متقاضی و سایر اعضا داده می‌شود. این پروتکل و مدارک ضمیمه آن به موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی ضمیمه خواهد شد و با اعلام قبول پروتکل از سوی کشور متقاضی، این کشور به صورت رسمی به عضویت سازمان درمی‌آید. بنابراین، چنانچه کشوری متقاضی عضویت باشد، باید دو امر مهم را مورد ملاحظه قرار دهد: اول این که عضویت در سازمان به معنای قبول کلیه موافقت‌نامه‌های چندجانبه سازمان است و دوم این که کشور متقاضی باید وارد مذاکرات چندجانبه با کشورهای عضو، به خصوص طرف‌های عمده تجاری شده و مجوز ورود به سازمان را بگیرد. این امر

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
مستلزم توسعه روابط سیاسی-تجاری با کشورهای عضو، به خصوص کشورهای عمده تجاری
است. (نجفی علمی، ۱۳۷۹: ۱۶)

۷- ایران و عضویت در سازمان تجارت جهانی

ایران در اجلاس ۱۹۹۷ سازمان تجارت جهانی که در سنگاپور تشکیل شد، رسماً تقاضای عضویت خود را ارائه داد که با عدم استقبال کشورهای عضو روبرو شد. مجدداً در ماه مه ۲۰۰۱، به درخواست مصر، این تقاضا در دستور کار قرار گرفت، ولی بدلیل مخالفت آمریکا، مقرر گردید این موضوع در آینده مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین، همچنان که مشاهده می‌شود، عضویت ایران در WTO چندان هم سهل‌الوصول نمی‌باشد. ولی در صورت پذیرش تقاضای ایران در این سازمان، اصلاحات اساسی و بنیادی در کشور برای بسترسازی مناسب جهت پیوستن به WTO امری لازم و ضروری می‌باشد. طبق فلسفه سازمان تجارت جهانی، برقراری بازارهای باز، عدم تبعیض و ایجاد رقابت جهانی باعث افزایش رفاه اقتصادی در سطح بین‌المللی خواهد شد. از ۲۲۰۰ ماده مربوط به ضوابط عضویت، ۱۵۰۰ ماده بر قطع حمایت و آزادسازی تجاری تاکید دارد. بنابراین، به عنوان نخستین گام بایستی برنامه‌های حمایتی که تحت عنوان سیاست جایگزین واردات به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه اقتصادی در کشور به اجرا گذاشته شده است، مورد مطالعه و تجدیدنظر اساسی قرار گیرد. چنین سیاست‌هایی که بدون زمان‌بندی و برنامه‌ریزی مناسب، هزینه‌های سنگین و جبران‌ناپذیری به کشور تحمیل کرده‌اند، به تدریج بایستی جای خود را به سیاست‌های آزادسازی در گسترش صادرات بدهند.

بررسی حقایق اقتصادی کشور بیانگر این موضوع است که اقتصاد ملی ما مواجه با بحران‌هایی از قبیل ناکارایی، تخصیص نادرست منابع و امکانات و فرصت‌های از دست رفته می‌باشد. اهم ناکارایی‌ها در عدم استفاده مناسب از نیروی انسانی، ماشین‌آلات و دستگاه‌ها و کارخانجات و زیربنایها و ... است.

به همین دلیل، هزینه قابل توجهی برای تولید یک واحد از کالا یا خدمات تعلق می‌گیرد که نسبت به استانداردهای جهانی آن بسیار بالاتر می‌باشد. از سوی دیگر، بنا به دلایلی امکانات موجود در کشور به نحو مناسب در بخش‌های مختلف جغرافیایی یا تولید و صنعت بکار گرفته نمی‌شود. به همین دلیل، در سرمایه‌گذاری‌ها به نتایج مورد نظر دسترسی نمی‌یابند و ناچاراً مشکل ناکارایی تقویت می‌گردد که این مساله باعث از دست رفتن فرصت‌های بسیار مهمی از کشور برای پیشرفت اقتصادی می‌گردد.

با توجه به رشد روز افزون صنایع تولیدات معدنی در کشور و افزایش ظرفیت تولید، برنامه‌ریزی برای صادرات و تبدیل تهدیدهای ناشی از پیوستن به WTO به فرصت‌ها، ضروری

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل ◇

بوده و می‌توان گفت نتیجه عملکرد درست می‌تواند به طور خلاصه:

- سبب افزایش درآمد ارزی گردد.
- باعث ارتقاء طرح و کیفیت محصولات شود.
- کاهش قیمت تمام شده به نفع مصرف‌کننده و افزایش سطح فروش برای تولیدکنندگان را به همراه دارد.
- در هماهنگی با آهنگ جهانی‌شدن و تطبیق با معیارهای WTO موثر است.
- ایجاد رقابت و انگیزه می‌نماید.
- سبب ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری می‌گردد و در نهایت، افزایش سهم بازار را به دنبال دارد.

در حال حاضر، ۱۴۹ کشور در جهان عضو سازمان تجارت جهانی هستند و حدود ۹۶ درصد کل تجارت جهان در این سازمان انجام می‌شود و کاهش تعرفه‌های گمرکی تا ۴/۰ و حذف سوبسید از شروط اصلی عضویت در این سازمان است.

کشور جمهوری اسلامی ایران باید با هدف جلوگیری از بوجود آمدن یک اجماع جهانی بر ضد کشور، کسب شرایط بهتر و رفع تبعیض برای راه‌یابی کالاهای تولیدی داخل به بازارهای جهانی، استفاده از مکانیزم WTO در حل اختلافات تجاری، ایجاد جو مساعد برای سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و تطبیق قوانین و مقررات داخل با مقررات سازمان تجارت جهانی و همچنین توسعه امکانات بانکی و جلب سرمایه، افزایش رقابت در بخش‌های مختلف اقتصادی و ارتقای کیفیت محصولات داخلی و بالا بردن جایگاه و حیثیت اقتصادی و بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در سطح جهان وارد این سازمان شود و قبل از ورود نیز باید مقدمات ورود را آماده سازد و با آمادگی لازم در تمام بخش‌ها وارد شود. کشور ما باید تا الحاق به سازمان تجارت جهانی از هم اکنون قوانین و مقررات داخل را با حذف تدریجی موانع گمرکی و سوبسیدها برای تولیدکنندگان داخلی، به یک مکان رقابتی تبدیل نماید تا در صورت پیوستن به سازمان، ما دچار رکود اقتصادی و ورشکستگی بنگاه‌های تولیدی داخلی نباشیم.

یکی از پایه‌های درآمدی ارزی جمهوری اسلامی ایران متکی به اقتصاد نفتی بوده که طبق آمار ماهانه اقتصاد ایران، حدود ۸۰ درصد بودجه دولت را درآمدهای نفتی تشکیل می‌دهد. و ما باید قبل از پیوستن به WTO، صادرات غیرنفتی را افزایش دهیم و کیفیت کالاهای خود را به حد جهانی برساییم. آنچه در کشور اتفاق افتاده، در سایه تشویق‌های مادی و غیرمادی دولت رخ داده و صادرات نسبت به گذشته رونق نسبی یافته است، اما دو مسئله وجود دارد که مورد قبول برای اقتصاددانان نیست:

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
اول: فروش در خارج کشور به قیمت پایین‌تر از بازار داخل صورت می‌گیرد.
دوم: صادرات موجی است.

اکثر کالاهای ایرانی در هر بازار فقط یک بار قابلیت فروش دارند و بار بعدی باید سراغ بازار دیگری رفت یا به عبارتی دیگر، بنگاه‌ها کمتر توفیق آن را داشته‌اند که بازاری را از آن خود کنند یا حداقل سهمی از بازار را به دست آورند و به مرور آن را توسعه دهند. صادرات امری پسندیده و اجتناب‌ناپذیر است، ولی این‌گونه صادر کردن خطرناک‌تر از صادر نکردن است و این مسئله هم به دلیل این است که ما به کمیت محصولات فکر می‌کنیم و کیفیت را که یک امر ضروری برای رقابت در بازارهای جهانی است، نادیده گرفته‌ایم. تاکنون فرصت‌های قابل توجهی را از دست داده‌ایم و بدتر از همه، این که کالای داخل را با مارک خارجی به فروش می‌رسانیم که ادامه این روند نمی‌تواند منافع ملی را تضمین کند. برای استفاده از فرصت‌های حاصل از پیوستن به WTO، رعایت دو موضوع الزامی است:

اول: صیانت از بازار داخلی

دوم: حضور مطمئن در بازار خارجی

که پیش‌نیاز هر دو، قبل از هر چیز دیگر کیفیت و قیمت کالاست. چطور ممکن است کسی در خانه خود نتواند در برابر رقیب مقاومت کند، ولی بیرون از خانه موفق به این کار گردد. کشور ایران در بعضی از کالاها مزیت نسبی دارد و این به دلیل وفور منابع و عوامل تولید ارزان بودن آن‌ها می‌باشد و اساس انتخاب تولیدات در کشورها بر اساس مزیت نسبی در تولید آن کالا در آن کشور می‌باشد، ولی ما باید این مزیت نسبی را به مزیت رقابتی تبدیل کنیم؛ یعنی سطح تکنولوژی را به حدی برسانیم که توان رقابت در بازارهای دیگر را داشته باشیم. و از طرف دیگر، سطح بالای ریسک سرمایه‌گذاری در کشور است. اگر در کشور سطح ریسک سرمایه‌گذاری کم باشد، یک عامل برای ترغیب سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در کشور است که یکی از این عوامل جو سیاسی حاکم بر تفکرات جهانی و تبلیغات دشمنان کشور بر علیه ایران است. و دیگر، رفتار بعضی از دولتمردان داخلی و ایجاد موانع زیاد برای ورود آن سرمایه‌ها می‌باشد. عضویت در سازمان تجارت جهانی قبل از این که یک مزیت بین‌المللی برای ما داشته باشد، دربردارنده یک مزیت داخلی است که ما را ملزم به اصلاح ساختارهای اداری-سیاسی، مدیریتی و اقتصادی و جلوگیری از اقتصاد رانت‌جویانه می‌کند. دستیابی به صادرات گسترده غیرنفتی، تغییر ساختارهای اقتصادی بدون اتکا به نفت، جذب سرمایه‌های خارجی، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در ایران و مراوده و مذاکره مستلزم چنین تغییراتی در صحنه

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین الملل ◇

جهانی است. نگاهی به شرایط موجود ایران و پتانسیل‌های آن در مقایسه با آنچه که اکنون بالفعل شده است، نشان می‌دهد که به طور کلی، ایران از ویژگی‌های زیر برای تبدیل شدن به یک قدرت اقتصادی و سیاسی در سطح منطقه برخوردار است:

- منابع سرشار طبیعی (به‌ویژه نفت و گاز).
- امکانات زیربنایی و نقش ترانزیتی به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک.
- گسترش نسبی بازارهای داخلی برای جذب سرمایه و تجارت خارجی و دسترسی به بازارهای منطقه‌ای و ...
- امکان همگرایی منطقه‌ای از طریق عضویت در برخی گروه‌بندی‌های اقتصادی و همبستگی با آن‌ها.
- دارا بودن نیروی جوان و متخصص در تمامی حوزه‌ها و ...

ایران برای بهره‌گیری از این امکانات بالقوه و تبدیل به بالفعل آن نیازمند ادغام هر چه سریع‌تر در نظام تجارت جهانی به منظور توجه به اصل همگرایی منطقه‌ای و وابستگی متقابل و برقراری روابط نزدیک با کشورهای مختلف جهان می‌باشد.

۸- اصول تجارت جهانی و حقوق رقابت بین الملل

- اصل عدم تبعیض و تعمیم بلاشرط که مطابق با این اصل، هرگونه امتیاز بازرگانی و تعرفه‌ای که از سوی یک کشور به هر کشور عضو اعمال می‌شود، به تمام شرکای تجاری عضو، قابل تعمیم است. تنها استثنای این اصل در مورد همگرایی اقتصادی همانند اتحادیه‌های گمرکی بین چند کشور می‌باشد.
- استفاده از محدودیت‌های کمی در تجارت همچون سهمیه‌بندی و صدور پروانه واردات ممنوع بوده و حمایت از صنایع داخلی فقط از طریق تعرفه‌های گمرکی شفاف، امکان‌پذیر است.
- کاهش و تثبیت تعرفه‌های گمرکی و حذف موانع تجاری غیرتعرفه‌ای، مگر در مورد محصولات کشاورزی که با مشکلاتی در پرداخت‌ها مواجه هستند.
- برقراری سیستم تعرفه‌های ترجیحی با هدف اعطای امتیازات تجاری به بعضی از فرآورده‌های کشورهای در حال توسعه، به منظور ساده‌سازی رقابت محصولات این کشورها با محصولات تولیدی کشورهای صنعتی.
- هرگونه عمل کشورهای عضو که جنبه دامپینگ (فروش کالا به زیر قیمت تمام شده برای تصاحب بازار) داشته باشد، ممنوع است.
- وضع هرگونه مالیات بر کالای وارداتی بیشتر از میزان مالیات بر کالاهای ساخت داخل،

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
توسط کشورهای عضو ممنوع است.
• اعطای هرگونه وام (کمک بلاعوض) و تخفیف مالیاتی به منظور تشویق کالا، غیرقانونی است.
• انجام مشورت در مورد سیاست‌های بازرگانی با دیگر اعضا و حل و فصل اختلافات ناشی از روابط تجاری از طریق مذاکره.

۸-۱- اهداف مشترک سازمان تجارت جهانی و حقوق رقابت بین‌الملل

- ارتقاء سطح زندگی و درآمد در کشورهای عضو
- تامین اشتغال کامل در کشورهای عضو
- گسترش تولید و تجارت و بهره‌وری بهینه از منابع جهانی
- حفظ اقتدار ملی کشورهای عضو
- ارتقاء و گسترش دانش و فن‌آوری
- رسیدن به توسعه پایدار
- حفظ محیط‌زیست
- تسهیل در جابجایی سرمایه و نیروی کار در کشورهای عضو
- افزایش سهم کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته از رشد تجارت جهانی
- فراهم کردن شرایط گردهمایی اعضا جهت انجام مذاکرات
- تهیه برنامه‌های لازم برای اجرای مدیریت موافقت‌نامه‌های تجاری چندجانبه و تسهیل در امر عملیات اجرایی و توسعه اهداف سازمان
- اجرا و تدوین مقررات لازم جهت حل اختلاف بین اعضا
- فراهم کردن مکانیسم بررسی و تجدیدنظر در سیاست‌های تجاری
- همکاری با سازمان‌ها و تشکیلات اقتصادی نظیر صندوق بین‌المللی پول، بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه و سازمان‌های وابسته به آن
- گسترش حیطه عملکرد در بخش خصوصی
- بهبود وضعیت حقوق مالکیت در ایران

۹- حل و فصل اختلافات در نظام سازمان تجارت جهانی

از اصول بنیادی سازمان تجارت جهانی، حل و فصل اختلافات از طریق مشاوره و تبادل نظر، به جای رسیدگی‌های ترافعی و قضایی است. موضوع اختلافات بین اعضای سازمان، معمولاً ناشی از تخلف از ترتیبات حل و فصل یا کاهش تعرفه‌ها است، که چون همه کشورهای عضو از آن

روند عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی از منظر حقوق رقابت بین‌الملل

متضرر می‌شوند، بنابراین حل و فصل آن از طریق مشارکت همگانی را ایجاد می‌نماید. نظام حل و فصل اختلاف در سازمان، مشتمل بر چهار مرحله است:

در مرحله اول، در صورت بروز اختلاف بین اعضای سازمان، کشور مربوط درخواست مشورت می‌کند و سایر کشورهای عضو، باید ظرف ده روز وارد شور شوند و با حسن‌نیت، ظرف سی روز در خصوص موضوع اظهارنظر نمایند. اگر از مشورت‌جویی از اعضا نتیجه‌ای حاصل نشود یا عضو متخلف (کشور خاطی) جوابی ندهد یا در روند مشورت‌ها مشارکت نکند، در مرحله دوم، کشور متقاضی (شاکی) می‌تواند درخواست کند که هیئت رسیدگی تشکیل شود. این درخواست، معمولاً پذیرفته می‌شود، مگر این که شورای عمومی به اتفاق آراء، آن را لازم نداند. هیئت‌های رسیدگی، سه عضو دارند که متخصص در موضوع اختلاف (کالای مربوط) می‌باشند، اما هیچ‌یک از آن‌ها به صورت نماینده طرفین، عمل نمی‌کنند و استقلال عمل دارند. هیئت رسیدگی، پس از بررسی موضوع، به ویژه بررسی واقعیات گزارشی تهیه می‌کند و به رکن حل اختلاف تسلیم می‌نماید. در مرحله سوم، چنانچه گزارش هیئت مورد اعتراض باشد، می‌توان از آن استیناف خواست که به رکن استیناف ارجاع می‌شود. رکن استیناف، متشکل از هفت نفر است که در مسائل تجارت بین‌الملل، صاحب‌نظر می‌باشند و سه نفر از آن‌ها با قید قرعه انتخاب می‌شوند. رکن استیناف، بیشتر به جنبه‌های حقوقی موضوع می‌پردازد و باید ظرف ۹۰ روز، نظر خود را بدهد تا در رکن حل اختلاف مطرح شود. رعایت و اجرای تصمیم رکن استیناف، زمان‌بندی پیچیده‌ای دارد که رکن حل اختلاف بر آن نظارت می‌کند. هرگاه کشور خاطی، تصمیم مذکور را اجرا نکند، رکن حل اختلاف؛ یعنی شورای عمومی، می‌تواند ضمانت‌های اجرایی را به صورت مجازات، علیه او وضع و اعمال کند که عبارت است از: محرومیت بعضی از ترتیبات داخل گات، تعلیق امتیازات تعرفه‌ای یا سایر تعهدات عضو زیان‌دیده یا اجازه اقدامات تلافی‌آمیز علیه کشور خاطی که این روند در واقع مرحله چهارم نظام حل و فصل اختلاف در گات به شمار می‌رود. البته تصمیم‌گیری در شورای عمومی، محتاج اتفاق آراء است که خود، در جهت تأمین چندجانبه ماندن گات می‌باشد. (داراب‌پور، ۱۳۹۷: ۲۹۹)

۹-۱- تا چه حد توافق‌نامه بین‌المللی رقابت در چارچوب سازمان تجارت

جهانی می‌تواند قواعد موجود در سازمان تجارت جهانی را اصلاح کند؟

رویکردها و روش‌های متفاوت حقوق تجارت و حقوق رقابت ممکن است منجر به تضاد میان این دو نظام شود. با این حال، زمینه مشترکی میان هر دو نظام موجود است و می‌توان گفت که این دو نظام در نهایت مکمل هم هستند، زیرا هر دو بر سر مفهوم رقابت‌پذیری بازار یعنی کاهش موانع ورود به بازار اشتراک دارند. با توجه به ماهیت تکمیلی حقوق رقابت، سوال پیش

♦ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———
می‌آید که آیا لازم است هدف رقابت‌پذیری بازار به اهداف سازمان تجارت جهانی اضافه شود؟ به خصوص مذاکره‌کنندگان باید ملاحظه کنند آیا استفاده از ورود به بازار در چارچوب سازمان تجارت جهانی باید با مفهوم حقوق رقابت یعنی مفهوم رقابت‌پذیری بازار تکمیل شود یا خیر و آیا مفهوم رقابت‌پذیری بازار باید هنگام مذاکره برای توافق‌نامه بین‌المللی رقابت در چارچوب سازمان تجارت جهانی مورد نظر نگاه داشته شود یا خیر. هنگام گنجاندن توافق‌نامه بین‌المللی رقابت در چارچوب سازمان تجارت جهانی، تعهدات موجود در سازمان تجارت جهانی باید ارزیابی شوند تا با اصول مندرج در توافق‌نامه ناسازگار نباشند. یک توافق‌نامه بین‌المللی رقابت در چارچوب سازمان تجارت جهانی همچنین باید:

اصول حقوق نرم را پایه‌ریزی کند تا در جایی که اقدامات تجاری سازگار با رقابت‌پذیری بازار نباشند، از آن‌ها جلوگیری کند و مجموعه‌ای از اصول سیاسی حقوق رقابت نرم را برقرار کند تا اقدامات تجاری داخلی را تشویق کند که به صورتی شکل بگیرند که کمترین ضرر را برای حقوق رقابت بین‌الملل در بر داشته باشند و تبدیل به رویه‌های ضد رقابتی نشوند. دولت‌ها را ملزم کند تا آثار رویه‌های خود را ملاحظه کرده تا اثر سوئی بر رقابت بین‌الملل نداشته باشند. دولت‌ها را تشویق کند تا اقدامات تجاری داخلی را که اثر سو بر رقابت بین‌الملل دارد، اصلاح کنند و اطمینان حاصل کنند که این اقدامات کوتاه‌مدت بوده و ضرری برای رقابت بین‌الملل ندارد. حدودی را که سازمان تجارت جهانی در چارچوب سیاست رقابتی، تبعیض را ممنوع کرده، مشخص سازد. هر کدام از این رویه‌ها استفاده از حقوق نرم غیرالزام‌آور را برای اثرگذاری بر رفتار دولت‌ها پیش‌بینی می‌کنند، بدون این که دولت‌ها را مجبور کنند تا رفتار خود را اصلاح کنند. در حال حاضر، در یک چهارچوب چندجانبه، هرگونه رویکرد الزام‌آور بسیار جاه‌طلبانه بوده و به نظر موفقیت‌چندانی به دست نخواهد آورد. در هر مورد، هرگونه اصلاحی در تعهدات موجود سازمان تجارت جهانی باید حداقلی باشد و از نظر سیاسی، خوشایند به نظر برسد. (چاوشی، ۱۳۸۹: ۱۴۸)

نتیجه‌گیری

سازمان تجارت جهانی، نه یک سازمان اهریمنی و نه فرشته نجات کشورهای در حال توسعه و طبقات فقیر جوامع است. این سازمان برای گسترش تجارت خارجی در سطح بین‌الملل به وجود آمد و نه برای تعادل طبقاتی، ابقاء و گسترش حقوق بشر، حمایت از محیط‌زیست و سایر مسائل مهمی که حتی ممکن است کلیدی باشند. دستیابی و عضویت سازمان تجارت جهانی برای هیچ کشوری داری شفاف‌بخش تمامی امراض سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن کشور نیست، ولی می‌توان گفت که گامی بلند در جهت بهسازی ساختار اقتصادی و رشد اقتصادی کشورها است. باید دانست که عضویت ایران یک امر فوری و آنی نیست و این فرایند با خوش‌بینانه‌ترین حالت روند، حداقل روند پنج‌ساله‌ای را در پی خواهد گرفت، که تا آن زمان حتی مشخص نیست که این سازمان بتواند به حیات خود ادامه دهد. فرایند طولانی‌مدت عضویت ایران فرصتی است که سیاست‌گذاران اقتصادی به بهبود ساختار اقتصاد ایران و بهره‌وری و کارایی و از بین بردن رانت و انحصار که با عضویت در تجارت جهانی برچیده می‌شوند، پردازند. در این رهگذر، پیگیری عضویت حداقل بهانه‌ای بر بهبود سیستم‌های کنترل بهره‌وری و افزایش راندمان در اقتصاد کشور خواهد بود. ویژگی‌های اساسی کشورمان از لحاظ منابع انسانی، اقتصادی و ... در شرایطی بسیار مطلوب و در بسیاری موارد، منحصر به فرد قرار دارد و این استعداد و توانایی وجود دارد که بتواند به سرعت خود را به سطوح بالای رقابت در عرصه اقتصادی برساند. این امر نیازمند یک پشتکار جدی در عرصه مدیریتی و کارشناسی در سطح ملی است. از منظر حقوق رقابت بین‌الملل، ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی بایستی در زمینه قوانین و مقررات، زیرساخت‌های صنعتی و اقتصادی، تولید باکیفیت جهانی، فضای کسب‌وکار، نظام بانکی و گمرکی و خصوصی‌سازی اصلاحاتی انجام دهد. حال می‌طلبید که اقدامات فراوانی در این زمینه‌ها صورت پذیرد. قدم‌های اساسی همچون رویکرد موجود در سند چشم‌انداز توسعه کشور و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، نقش اساسی در افزایش ظرفیت توان رقابتی کشور در تعامل جدی‌تر با اقتصاد بین‌الملل خواهند داشت و برنامه چهارم نیز در جهت هم‌پیوندی ایران با اقتصاد بین‌الملل قرار گرفته است و بستری برای تسریع توسعه اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی کشورمان می‌باشد. در این میان، کاهش تهدیدها و آسیب‌های پیش‌گرفته و استفاده از فرصت‌ها و تقویت آن، زمینه مناسبی برای کاهش آثار منفی حضور در اقتصاد بین‌الملل و از جمله عضویت در سازمان تجارت جهانی است. مناسب است، تاثیرات مثبت و منفی عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی بر بخش‌های مختلف اقتصاد کشور از سوی

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ ———

کارشناسان ذی‌ربط مورد تحقیق و بررسی کارشناسی قرار گیرند تا ابعاد تاثیرگذاری عضویت در سازمان تجارت جهانی بر اقتصاد کشور تبیین گردد. فلسفه وجودی قانون رقابت نیز، مبارزه و محدود کردن رفتارهای غیررقابتی در بازارهای ملی و بین‌المللی می‌باشد. لازم به ذکر است که اجرای قوانین رقابت در سطح ملی و بین‌المللی نیاز به حمایت سیاسی و فرهنگی ملت‌ها داشته و علی‌رغم داشتن تفاوت‌هایی در بین کشورهای مختلف، هدف پایه‌ای این قوانین یکسان و همانا محدودیت‌های رقابتی است.

منابع

الف: منابع فارسی

- اسلامی، رضا و اشرفی، داریوش (۱۳۹۶). «نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی‌شدن اقتصاد و تاثیر آن بر حاکمیت ملی»، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره ۳۵.
- امیدبخش، اسفندیار (۱۳۷۹). «جمهوری اسلامی ایران و سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه سیاست خارجی، سال چهارم، شماره ۱.
- چاوشی، هدی (۱۳۸۹). «بررسی نقش سازمان تجارت جهانی در حقوق رقابت»، پایان نامه ارشد، حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- حاجی‌مینه، رحمت و طاهر حیدرزاده (۱۳۹۸). «تبیین وضعیت ایران و ترکیه در حقوق رقابت بین‌الملل»، نشریه سیاست جهانی، مقاله پنجم، دوره ۸، شماره ۱.
- قامت، جعفر(بی‌تا). «ایران و عضویت در سازمان تجارت جهانی موانع و پیامدها»، خاورمیانه.
- خشنودی، رضا و رضا علی‌پور و سیدعلیرضا شکوهیان (۱۳۹۶). «مبانی نظری، اهداف و شیوه‌های جبران خسارت در حقوق رقابت»، حقوق دادگستری، شماره ۹۹.
- داراب‌پور، مهرباب (۱۳۹۷). «اصول و مبانی حقوق تجارت بین‌الملل»، کتاب نخست: کلیات حقوق تجارت بین‌الملل و سازمان‌های تجاری بین‌المللی، تهران: گنج دانش.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۸۹). «حقوق تجارت بین‌الملل»، چاپ اول، تهران: سمت.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۷۹). «الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و تاثیر آن بر مقررات داخلی»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، سال سوم، شماره ۵.
- منصوریان، مصطفی (۱۳۹۴). «آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی بررسی مفهوم حقوق رقابت»، دفتر مطالعات نظام سازی اسلامی، پژوهشکده شورای نگهبان.
- نیازی، عباس و کمرخانی، ایام و جلیلیان، محسن (۱۳۹۴). «اهداف، چالش‌ها و راهکارهای حقوق بین‌الملل رقابتی»، مجله حقوقی دادگستری، سال هشتم، شماره ۹۶.
- نجفی‌علمی، کاظم (۱۳۷۹). «سازمان تجارت جهانی و چشم‌انداز آینده آن در ایران»، نشریه پیام صادق(ع)، دانشگاه امام صادق (ع)، سال پنجم، شماره ۲۹.

ب) منابع لاتین

-Evenett, Simon, Lehmann, Alexander & Steil, Benn (۲۰۰۰). "Antitrust

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ —

Goes Global", First Edition, Brookings Institution Press.

-Perez, Eduardo (۲۰۱۶). "**Competition Policy and Trade in the Global Economy: Towards and Integrated Approach**", ICTSD Policy Options Paper, No. ۱۳۵.